

Sygn. akt I CSK 66/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 listopada 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa B. S.A. w K.

przeciwko A. P. Spółce z o.o. w P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 24 listopada 2011 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 14 kwietnia 2010 r.

- 1) oddała skargę kasacyjną;**
- 2) zasądza od strony pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 3600 (trzy tysiące sześćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód B. S.A. w K. k. P. wystąpił przeciwko pozwanemu A. P. spółce z o.o. w P. o zasądzenie kwoty 954.589,98 zł z ustawowymi odsetkami od kwot i dat bliżej określonych w pozwie.

Wyrokiem z dnia 13 lutego 2009 r., Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 530.325,66 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 11 czerwca 2007 r. do dnia zapłaty oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie. Ustalił, że strony pozostawały we współpracy od końca lat 90 - tych XX wieku, do połowy 2008 r. Współpraca ta opierała się o zawierane corocznie umowy, które określały szczegółowe zasady działania obu stron. Przedmiotem sporu jest współpraca stron za okres od maja 2004 r. do czerwca 2006 r. Między stronami zostały zawarte m.in. umowy: z dnia 30 kwietnia 2003 r. z aneksem nr A/2003, z dnia 30 czerwca 2004 r. z aneksem nr B/2004, z dnia 12 kwietnia 2005 r. z aneksem nr C/2 i porozumieniem co do terminów płatności. Załącznikiem do w/w umów były m.in.: aneks nr 2 do umowy na 2002 r. „ogólne warunki” oraz aneks nr 4 do umowy na 2002 r. „ogólne warunki zaopatrzenia, logistyka”. Powołane umowy określały warunki nabywania przez pozwanego od sprzedawcy (powoda) towarów, zasady rozprowadzania towarów przez pozwanego w należącej do niego sieci sklepów, zakres i sposób współpracy przy prowadzonych przez pozwanego i jego partnerów działaniach reklamowych i marketingowych i inne zasady współpracy. Dostawy odbywały się na podstawie konkretnych zamówień, a rozliczenia dokonywane były za poszczególne dostarczane partie towaru. Corocznie zawierane były umowy trójstronne z udziałem stron i partnerów pozwanego, które nawiązywały do łączących strony corocznych umów o współpracy. Umowy o współpracy ustalały, że określone asortymenty towaru, w cenach określonych przez pozwanego, powód będzie, własnym transportem, dostarczał do miejsca wskazanego przez pozwanego, przy czym, w okresie objętym pozwem, był to magazyn centralny pozwanego. Umowy ustalały również odpłatne usługi, jakie pozwany miał świadczyć na rzecz powoda (i innych sprzedawców):

1. Scentralizowaną płatność. Usługa ta miała polegać na udostępnieniu powodowi możliwości kierowania faktur do scentralizowanego punktu księgowego pozwanego i jego partnerów. Odpłatność za tę usługę

określono na 0,20% obrotów netto dokonywanych przez pozwanego i partnerów. Powód określił wartość poniesionych opłat z tego tytułu na kwotę 9.790,69 zł.

2. Wzmożoną aktywność (bonus). Usługa ta miała polegać na stosownej ekspozycji towarów, udzielaniu klientom informacji, zapewnieniu klientom optymalnego dostępu do towarów. Odpłatność na rzecz pozwanego była zależna od zakładanych obrotów. Powód określił wartość poniesionych opłat z tego tytułu na kwotę 351.280,17 zł.
3. Testowanie nowych produktów. Odpłatność za tę usługę określono na 0,20% wartości obrotów netto. Z tego tytułu powód poniósł opłaty w wysokości 9.517,92 zł.
4. Pośredniczenie w oferowaniu towarów firmom E. i S. Odpłatność za tę usługę wynosiła 0,10% wartości obrotów netto w odniesieniu do każdego partnera. Powód poniósł z tego tytułu opłaty w kwocie 9.461,57 zł.
5. Dodatkową ekspozycję i prowadzenie negocjacji. Odpłatność za tę usługę została określona procentowo od obrotów netto. Z tego tytułu powód poniósł wydatki w kwocie 121.182,73 zł.
6. Skarbonkę. Odpłatność za tę usługę wynosiła 0,50% obrotów netto pozwanego oraz poszczególnych partnerów. Powód poniósł z tego tytułu wydatki w kwocie 6.272,55 zł.
7. Usługi logistyczne za umożliwienie sprzedawcom zaopatrywanie tylko jednego punktu dostaw. Opłaty za tę usługę zostały ustalone jako określony w umowach procent od obrotów netto. Powód z tego tytułu poniósł wydatki w kwocie 141.751,71 zł.
8. Możliwość korzystania z elektronicznej wymiany danych w systemie EDI. Odpłatność za tę usługę wyniosła 3.660 zł.
9. Usługi marketingowe. Odpłatność za tę usługę została ustalona procentowo w stosunku do obrotów na poszczególne lata współpracy. Z tego tytułu powód poniósł wydatki w łącznej kwocie 291.938,62 zł.
10. RFA - dodatkowa premia dla pozwanego wyliczona według określonego w umowie wzoru. Odpłatność z tego tytułu wyniosła kwotę 9.734,02 zł.

Wyliczenia powoda wartości opłat, którymi został obciążony przez pozwanego, obejmują okres do połowy 2006 r. W sierpniu 2006 r. powód skierował dwa wnioski zawierające zawiązanie do próby ugodowej, które nie doprowadziły do zawarcia ugody. Również mimo wezwania pozwanego do dobrowolnej zapłaty uiszczonych przez powoda opłat (w dniu 22 maja 2007 r. i 17 września 2007 r.), pozwany, pismem z dnia 12 listopada 2007 r., odmówił zapłaty ich równowartości. Sąd pierwszej instancji ustalił, że pozwany pobrał opłaty w kwocie określonej w pozwie, na podstawie wystawionych przez siebie faktur, przy czym nastąpiło to poprzez kompensatę tych należności z należnościami powoda, na podstawie wystawionych przez niego faktur.

Sąd Okręgowy ocenił, że zastrzeżenie w umowach zawartych między stronami opłat za większość z usług (wymienionych w punktach: 1, 3, 5, 6, 7, 8 i 10) stanowiło czyn nieuczciwej konkurencji określony w art. 15 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm., dalej: „u.z.n.k.”). Odnośnie do usług marketingowych (pkt 9) dla ustalenia należnej pozwanemu kwoty z tego tytułu Sąd Okręgowy odwołał się do art. 322 k.p.c. i przyjął, że z pobranej z tego tytułu kwoty 291.938,62 zł, za pobrane zasadnie $\frac{1}{4}$ tej kwoty, tj. kwotę 72.984,15 zł, uznając jednocześnie, że w pozostałej części (218.954,47 zł) opłata została pobrana z naruszeniem art. 15 ust. 1 pkt 4 u.z.n.k. Łączna suma bezpodstawnie pobranych przez pozwanego od powoda opłat wyniosła kwotę 530.325,66 zł. Uwzględniając powyższe, Sąd Okręgowy orzekł o obowiązku ich zwrotu, zgodnie z art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. na zasadach ogólnych, tj. na podstawie art. 410 § 1 i § 2 w zw. z art. 405 k.c. Odsetki za opóźnienie w zapłacie zostały zasądzone od daty, w której, po otrzymaniu wezwania do zapłaty z dnia 22 maja 2007 r., pozwany zobowiązany był dokonać zapłaty. Za uzasadnione, gdyż nienaruszające art. 15 ust. 1 pkt 4 u.z.n.k., uznał Sąd Okręgowy zapłacone przez powoda na rzecz pozwanego opłaty za usługi wymienione w punktach: 2 (wzmoczona aktywność) i 4 (pośredniczenie w oferowaniu towarów partnerom E. i S.) i z tego względu, powództwo w tym zakresie oddalił.

Wyrokiem z dnia 14 kwietnia 2010 r., Sąd Apelacyjny, na skutek apelacji obu stron, zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że ponad

zasądzoną nim od pozwanego na rzecz powoda kwotę 530.325,66 zł zasądził kwotę 414.802,75 zł, oddalił apelację powoda w pozostałej części oraz oddalił apelację pozwanego w całości.

Sąd Apelacyjny uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i zasadniczo podzielił także ocenę prawną tego Sądu, że roszczenia powoda znajdują podstawę w przepisach ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Uznając za uzasadniony zarzut podniesiony w apelacji powoda, Sąd Apelacyjny przyjął, że nie było podstaw do pobrania od powoda opłat za usługi określone jako wzmożona aktywność (pkt 2) oraz w całości - a nie w części, jak przyjął Sąd pierwszej instancji - za usługi marketingowe (pkt 9). Umowy przewidujące te opłaty naruszały art. 15 ust. 1 pkt 4 u.z.n.k. Za uzasadniony uznał także zarzut apelacji powoda naruszenia art. 5 oraz art. 9 ustawy z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych (Dz.U. Nr 139, poz. 1323) w zw. z art. 58 k.c. poprzez uznanie przez Sąd pierwszej instancji, iż premia RFA (pkt 10) nie naruszała, przewidzianego w art. 5 tej ustawy, zakazu przedłużania terminów płatności powyżej 30 dni od daty spełnienia świadczenia niepieniężnego lub też nie stanowiła czynności mającej na celu obejście prawa, a w konsekwencji, że zapisy umowy o obowiązku zapłaty tej premii nie są nieważne. Stwierdzone naruszenie przez Sąd pierwszej instancji przepisów ustawy z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych pozostawało jednak bez wpływu na treść rozstrzygnięcia w zakresie żądania zapłaty kwoty 9.734,02 zł tytułem zwrotu nienależnie pobranej od powoda przez pozwanego kwoty jako premii RFA, skoro Sąd Okręgowy uwzględnił w tej części powództwo i zasądził tę kwotę.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, niezasadny był natomiast zarzut apelacji powoda naruszenia art. 233 k.p.c. i art. 6 k.c. poprzez przyjęcie, że pozwany nie świadczył usługi określonej w pkt 4 (pośredniczenie w oferowaniu towarów partnerom E. i S.). W związku z tym prawidłowo Sąd Okręgowy nie uwzględnił żądania co do kwoty 9.461,57 zł zapłaconej przez powoda pozwanemu z tego tytułu.

Uwzględniając powyższe stanowisko, Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że ponad zasądzoną przez Sąd

Okręgowy kwotę zasądził kwotę 414.802,75 zł, stanowiącą sumę dochodzoną pozwem pomniejszoną o opłaty pobrane za pośrednictwo w zawarciu umów z innymi podmiotami gospodarczymi, oddalił apelację powoda w pozostałej części oraz apelację pozwanego w całości.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniósł pozwany, który zaskarżył go w zakresie, w którym zasądzono od pozwanego na rzecz powoda kwotę 298.377 zł z odsetkami ustawowymi i obciążono pozwanego, w tym zakresie, kosztami procesu. Skarga została oparta na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego, tj. art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. w zw. z art. 410 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i ustalenie, że wartość doznanego przez powoda uszczerbku obejmuje wartość odliczonego przez powoda podatku VAT z faktur wystawionych przez pozwanego oraz pominięcie, iż uszczerbek ten został pomniejszony przez powoda na skutek rozliczenia tych faktur w ramach podatku dochodowego od osób prawnych. W oparciu o powyższe pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę poprzez oddalenie powództwa w zakresie kwoty 298.377 zł z ustawowymi odsetkami, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według art. 398¹³ § 2 k.p.c., w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Związanie to oznacza, że ocena zarzutów naruszenia prawa materialnego, podniesionych w skardze kasacyjnej, może odbywać się wyłącznie w odniesieniu do dokonanych przez sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych, stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia (por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 1954 r., I CO. 21/54, OSN 1948, III, poz. 50, wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 29 lipca 1999 r., II UKN 56/99, OSNAPiUS 2000, nr 22, poz. 829, z dnia 24 lipca 2006 r., I PK 299/2005, OSNP 2007, nr 15-16, poz. 214, z dnia 17 czerwca 2009 r., IV CSK 48/2009, Lex Polonica nr 2044472), których Sąd Najwyższy – w ramach kontroli kasacyjnej - nie może uzupełnić nowymi okolicznościami, nieustalonymi przez sąd drugiej instancji. Nie jest wykluczona sytuacja, że podstawa faktyczna ustalona przez sąd drugiej instancji jest niepełna;

brak w niej istotnych ustaleń mających znaczenie dla oceny zasadności wniesionego powództwa lub podniesionych przez pozwanego zarzutów. W takim przypadku, w postępowaniu kasacyjnym, powinny być jednak podniesione odpowiednie zarzuty naruszenia prawa procesowego przez sąd drugiej instancji, w wyniku których doszło do ustalenia podstawy faktycznej zaskarżonego rozstrzygnięcia z pominięciem istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy faktów. Brak ustaleń faktycznych nie może być natomiast skutecznie podniesiony pod postacią zarzutu naruszenia prawa materialnego konstruowanego przy uwzględnieniu okoliczności faktycznych, które, zdaniem skarżącego, powinny być dokonane. Dotyczy to także okoliczności, które w skardze kasacyjnej określa się jako bezsporne, czy przyznane przez drugą stronę. Taka sytuacja ma miejsce w sprawie, gdyż podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia prawa materialnego - art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. w zw. z art. 410 k.c. - oparty jest na okolicznościach nieustalonych przez Sąd Apelacyjny, a więc okolicznościach wykraczających poza podstawę faktyczną zaskarżonego orzeczenia, tj. na twierdzeniu, że wartość zubożenia powoda była niższa od wartości wynikającej z wysokości spełnionych przez niego (poprzez kompensatę) świadczeń pieniężnych z tego względu, że powód osiągnął korzyść majątkową: w kwocie 146.669,60 zł - na skutek skorzystania z prawa do odliczenia od kwoty należnego podatku od towarów i usług kwoty podatku naliczonego na podstawie faktur wystawionych przez pozwanego - oraz w kwocie 151.707,17 zł (stanowiącej równowartość 19% od wynagrodzenia za usługi pozwanego w kwocie 798.458,81 zł netto zapłaconego przez powoda) na skutek zaliczenia tej kwoty jako kosztu uzyskania przychodu zmniejszającego podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym. W uzasadnieniu skargi kasacyjnej pozwany, odnośnie do okoliczności podniesionych w zarzucie prawa materialnego, nie odwołał się do podstawy faktycznej zaskarżonego orzeczenia, lecz powołał się na treść zeznań świadka A. G. (głównego księgowego powodowej spółki) oraz na przyznanie tych okoliczności przez powoda. W istocie więc na etapie postępowania kasacyjnego powód domagał się, aby Sąd Najwyższy uzupełnił podstawę faktyczną o wskazane wyżej okoliczności poprzez zbadanie, czy wynikają one z treści wskazanego w skardze

kasacyjnej dowodu lub z ich przyznania przez powoda. Dokonaniu takich ustaleń przez Sąd Najwyższy sprzeciwiał się jednak wskazany art. 398¹³ § 2 k.p.c.

Dodatkowo podnieść należy, że zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Powództwo powinno zostać więc ocenione przy uwzględnieniu podstawy faktycznej podanej przez powoda w pozwie. Sąd może również uwzględnić fakty niewskazane przez powoda, lecz podniesione przez pozwanego w celu uzasadnienia podniesionych zarzutów materialnoprawnych sprzeciwiających się uwzględnieniu powództwa. Podstawa faktyczna powództwa obejmowała jedynie twierdzenie powoda, że spełnił on bezpodstawnie świadczenia pieniężne obejmujące w swojej „cenie” także podatek od towarów i usług na podstawie faktur wystawionych przez pozwanego. W uzasadnieniu pozwu powód nie przedstawił faktów, na które powołał się pozwany w skardze kasacyjnej, że dokonał odliczenia kwoty podatku od towarów i usług naliczonego w fakturach wystawionych przez pozwanego od kwoty podatku należnego oraz że uwzględnił wartość tych świadczeń w rozliczeniu podatku dochodowym od osób prawnych. Okoliczności tych w postępowaniu rozpoznawczym nie podnosił również pozwany, mimo że na ich podstawie oparł zarzut naruszenia prawa materialnego podniesiony w skardze kasacyjnej. Okoliczności te pozwany powinien był podnieść w terminie wynikającym z art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., pod rygorem utraty prawa powoływania się na nie w dalszym toku postępowaniu. Podstawowym celem tego przepisu jest dążenie do koncentracji materiału dowodowego, a tym samym do zapewnienia szybkości postępowania. Jednakże przepis ten zmierza też do tego, aby – w tym przypadku pozwany – przedstawił na wstępnym etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji wszystkie istotne dla rozstrzygnięcia sprawy fakty, co umożliwia ich ocenę prawną w ramach postępowania dwuinstancyjnego zapewniającego najpełniejszą realizację prawa do obrony swych praw przez strony postępowania sądowego. Wprawdzie więc podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut materialnoprawny mógł być przedmiotem badania przez sąd w każdym stadium postępowania, w tym także w postępowaniu kasacyjnym, ale jego ocena mogła opierać się wyłącznie o fakty ustalone przez Sąd drugiej instancji.

W razie dokonania czynu nieuczciwej konkurencji, o którym mowa w art. 15 ust. 1 pkt 4 u.z.n.k., przedsiębiorca, którego interes został naruszony, może żądać, zgodnie z art. 18 ust. 1 pkt 5 tej ustawy, wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, na zasadach ogólnych. Wskazane przepisy miały zastosowanie do większości opłat poniesionych przez powoda wobec pozwanego, w odniesieniu do których uwzględniono powództwo. Jedynie do jednego ze świadczeń (premii RFA, ujętej w pkt 10) Sąd Apelacyjny przyjął, że jego zastrzeżenie na rzecz pozwanego stanowiło naruszenie art. 5 ustawy z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, czego konsekwencją była nieważność tego postanowienia umownego. Podstawą uwzględnienia powództwa, w zakresie obejmującym obowiązek zapłaty kwoty stanowiącej równowartość spełnionego świadczenia w postaci premii RFA, nie stanowił więc art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. w zw. z art. 410 k.c., lecz art. 410 k.c. w zw. art. 58 k.c. (ściślej, w zw. z art. 58 § 3 k.c.) i art. 9 ustawy z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. W skardze kasacyjnej nie zakwestionowano oceny prawnej Sądu drugiej instancji w tym zakresie. Z tej przyczyny podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia prawa materialnego – art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. w zw. z art. 410 k.c. - jest adekwatny jedynie do odniesienia do pozostałych świadczeń spełnionych przez powoda, w odniesieniu do których Sąd Apelacyjny uwzględnił powództwo na tej podstawie prawnej.

W uchwale z dnia 19 sierpnia 2009 r., III CZP 58/09 (OSNC 2010, nr 3, poz. 37) Sąd Najwyższy przyjął, że na podstawie art. 18 ust. 1 pkt 5 u.z.n.k. strona może – niezależnie od innych roszczeń wynikających z umowy – dochodzić zwrotu bezpodstawnie uzyskanych korzyści z tytułu pobrania innych niż marża handlowa opłat za przyjęcie towaru do sprzedaży. W uzasadnieniu tej uchwały wyjaśniono, że powołany przepis zawiera odesłanie do zasad ogólnych przez co należy rozumieć odesłanie do zasad ogólnych dotyczących bezpodstawnego wzbogacenia. Fakt popełnienia czynu nieuczciwej konkurencji zastępuje przesłankę braku podstawy prawnej przewidzianą w art. 405 k.c. Rodzajem bezpodstawnego wzbogacenia jest nienależne świadczenie, o którym jest mowa art. 410 k.c. W przepisie tym określono przesłanki powstania roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia (art. 410 § 2 k.c.). W skardze kasacyjnej nie kwestionuje się, że art.

410 k.c. został w ogóle w sprawie zastosowany, lecz jedynie, iż został on niewłaściwie zastosowany przez nieuwzględnienie rzeczywistej wartości zubożenia powoda. Tak skonstruowany zarzut odwołuje się więc do ogólnych przesłanek bezpodstawnego wzbogacenia, wyprowadzanych z art. 405 k.c., do których zalicza się uzyskanie korzyści przez wzbogaconego oraz doznanie straty przez zubożonego. W takim też przypadku przyjmuje się, że jeżeli stanowią one różne wartości, przedmiotem obowiązku zwrotu jest pozycja mniejsza (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 października 1974 r., II CR 542/74, OSPiKA 1976, nr 6, poz. 115 oraz z dnia 17 kwietnia 2000 r., V CKN 32/00, Lex nr 52429). Jak jednak trafnie podnosi się w doktrynie, ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia. Sam fakt spełnienia nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim też przypadku nie zachodzi potrzeba badania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz której świadczenie zostało spełnione (*accipiens*), jak również, czy majątek spełniającego świadczenie (*solvens*) uległ zmniejszeniu. Uzyskanie nienależnego świadczenia wypełnia bowiem przesłankę powstania wzbogacenia, a spełnienie tego świadczenia przesłankę zubożenia. Z chwilą też spełnienia świadczenia nienależnego powstaje roszczenie kondykcyjne (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2001 r., V CKN 769/00, OSNC 2001, nr 11, poz. 166), którego treścią jest obowiązek dokonania czynności faktycznej lub prawnej, stanowiącej świadczenie przeciwne do spełnionego.

Powód spełnił wobec pozwanego świadczenia o łącznej wartości odpowiadającej kwocie, co do której uwzględniono powództwo. Wartość uzyskanej w ten sposób przez pozwanego korzyści majątkowej – z cywilistycznego punktu widzenia - obejmowała także zawarty w cenie świadczeń (opłat) podatek od towarów i usług. Zgodnie bowiem z art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 lipca 2001 r. o cenach (Dz.U. Nr 97, poz. 1050 ze zm.), cena oznacza wartość wyrażoną w jednostkach pieniężnych, którą kupujący jest obowiązany zapłacić przedsiębiorcy za towar i usługę; w cenie uwzględnia się podatek od towarów i usług, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów sprzedaż towaru (usługi) podlega obciążeniu tym podatkiem. Uwzględniając tę regulację, wartość świadczeń spełnionych przez powoda obejmowała także wartość podatku od towarów i usług określaną jako

wartość brutto. W razie niespełnienia przez powoda dobrowolnie świadczeń zawierających w swojej cenie podatek od towarów i usług – gdyby oczywiście nie zachodziły przesłanki określone w art. 15 ust. 1 pkt 4 u.z.n.k. oraz art. 5 ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych – pozwanemu przysługiwałoby roszczenie o ich spełnienie łącznie z wartością podatku od towarów i usług naliczonego od ceny „netto” tych usług (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2002 r., I CKN 1344/99, OSNC 2003, nr 4, poz. 52). Uzasadnia to wniosek, że wartość spełnionych świadczeń, łącznie z naliczonym od nich podatkiem od towarów i usług, określała wartość uzyskanej przez pozwanego korzyści majątkowej, a jednocześnie wartość zubożenia pozwanego. Uwzględniając powyższe, z chwilą spełnienia przez powoda świadczeń, zakwalifikowanych przez Sąd Apelacyjny jako świadczenia nienależne, powstało roszczenie kondykcyjne obejmujące obowiązek zwrotu wartości uzyskanych świadczeń łącznie z zawartym w cenie tych świadczeń podatkiem od towarów i usług. Dodać należy, iż w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 27 lutego 2004 r., V CK 293/03, OSNC 2005, nr 3, poz. 51) przyjęto możliwość dochodzenia roszczenia kondykcyjnego w części obejmującej także podatek od towarów i usług. Z tych względów zarzut naruszenia art. 18 u.z.n.k. w zw. z art. 410 k.c. uzasadniony nieuwzględnieniem wysokości zubożenia powoda był nieuzasadniony przy uwzględnieniu stanu faktycznego ustalonego przez Sąd drugiej instancji.

Niezależnie od powyższego, w przypadku, gdy dochodzi do świadczenia „usługi” opodatkowanej podatkiem od towarów i usług pomiędzy stronami stosunku prawnego stanowiącego podstawę tego świadczenia oraz pomiędzy tymi stronami, będącymi jednocześnie podatnikami podatku od towarów i usług, i Skarbem Państwa (fiskusem) powstaje złożony układ prawny. Stosunek obligacyjny łączący strony pomiędzy, którymi dochodzi do spełnienia świadczenia, poddany jest regulacji norm prawa cywilnego. Ze stosunku tego wynika obowiązek spełnienia świadczenia przez nabywcę usługi mieszczącego w sobie także wartość naliczonego podatku od towarów i usług. Jednocześnie wystawienie faktury VAT, obejmującej to zdarzenie gospodarcze, przez podatnika podatku od towarów i usług, będącego usługodawcą, powoduje powstanie zobowiązania podatkowego tego podmiotu obejmującego obowiązek zapłaty naliczonego w fakturze podatku od

towaru i usług. W razie wykonania zobowiązania cywilnoprawnego „usługobiorcy” wobec „usługodawcy” nabywca usługi jest tym podmiotem, który ponosi gospodarczy ciężar zapłaty podatku od towarów i usług, gdyż „usługodawca” odzyskuje wartość uiszczanego podatku w postaci świadczenia usługobiorcy. Nadto beneficjentem, któremu ostatecznie przypada korzyść równa wartości naliczonego podatku od towarów i usług jest Skarb Państwa (fiskus). Jednakże, z uwagi na obowiązującą w odniesieniu do podatku od towarów i usług zasadę neutralności tego podatku, „usługobiorca”, będący jednocześnie podatnikiem tego podatku, nabywa uprawnienie do „odzyskania” wartości naliczonego podatku poprzez odliczenie podatku naliczonego od podatku należnego (art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm., dalej „u.p.t.u.”). Realizacja tego uprawnienia przez podatnika podatku od towarów i usług prowadzi do efektu gospodarczego analogicznego w skutkach ze zwrotem części uiszczanego świadczenia (co skarżący ujmuje jako obniżenie zubożenia), z tym że następuje to kosztem należności Skarbu Państwa, za pomocą instytucji prawa podatkowego i w ramach stosunku podatkowego łączącego nabywcę towaru lub usługi, będącego podatnikiem podatku od towarów i usług, ze Skarbem Państwa (fiskusem). Należy mieć jednak na uwadze, że zaistnienie okoliczności, z którymi prawo cywilne łączy obowiązek zwrotu otrzymanego świadczenia, nie jest obojętne także w dziedzinie prawa podatkowego, w szczególności może powodować utratę przez podatnika prawa do odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego. Ogólnie rzecz ujmując, zależy to od przyczyny, która spowodowała konieczność zwrotu świadczenia. Podatek naliczony jest bowiem związany z faktycznie dokonanymi zdarzeniami gospodarczymi, z którymi ustawa wiąże obowiązek naliczenia podatku od towarów i usług. W przeciwnym wypadku, na podstawie przewidzianej w prawie podatkowym (por. art. 88 ust. 3a u.p.t.u.), zostają zniwelowane korzyści majątkowe wynikające ze skorzystania przez podatnika z prawa do odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego. Dotyczy to także sytuacji, która miała miejsce między stronami, gdyż powód spełnił świadczenia wobec pozwanego na podstawie nieważnego postanowienia umowy (co dotyczy premii RFA) względnie na podstawie nieskutecznych postanowień umownych, gdyż

przewidujących opłaty przewyższające marżę handlową, którą pozwany mógł otrzymać w zamian za przyjęcie towaru do sprzedaży. Oznacza to, że wystawione przez pozwanego faktury przedstawiały zdarzenia wynikające z nieważnej czynności prawnej względnie niezgodnie z rzeczywistością. Konsekwencją zastosowania tego mechanizmu jest powstanie sytuacji analogicznej do tej, gdy podatek od towarów i usług w ogóle był nienależny albo nie odpowiadał przepisom prawa podatkowego. W takich sytuacjach, jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 22 marca 2002 r., I CKN 1344/99, OSNC 2003, nr 4, poz. 52 oraz z dnia 27 lutego 2004 r., IV CK 293/03), zapłacona przez nabywcę, jako składnik ceny, kwota podatku jest świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Prowadzi to do wniosku, że nie tylko skorzystanie przez podatnika podatku od towarów i usług z prawa do odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego, ale również zachowanie przez niego tego uprawnienia, mimo istnienia materialnoprawnych podstaw do zwrotu nienależnego świadczenia, powoduje nabycie trwałej korzyści majątkowej mogącej rzutować na rozliczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia między stronami stosunku prawnego, na podstawie którego spełniono to świadczenie. W skardze kasacyjnej pozwany, odnosząc się do możliwości utraty korzyści uzyskanych przez powoda z prawa do odliczenia, podkreślał, że konsekwencje te jeszcze nie nastąpiły w dniu zamknięcia rozprawy, a sąd powinien wziąć pod uwagę, według art. 316 k.p.c., stan istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Również i w tym przypadku podnieść należy, iż wskutek zaniechania przedstawienia przez pozwanego w toku postępowania istotnej – jego zdaniem – okoliczności, jakim było skorzystanie przez powoda z prawa odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego, ta ostatnia okoliczność nie była przedmiotem ustaleń Sądu odwoławczego, a wcześniej przedmiotem twierdzeń powoda, który nie był zobowiązany do jej podniesienia i dowodzenia, antycypując ewentualny zarzut pozwanego. Z ustalonej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia nie wynika więc, czy w chwili zamknięcia rozprawy powód nie utracił korzyści wynikającej ze skorzystania z prawa do odliczenia (jeżeli z niej w ogóle korzystał). Ponadto nie tyle istotne było, czy te konsekwencje podatkowe już nastąpiły, lecz to, czy są one nieuchronne, gdyż wynikają

z przepisów prawa podatkowego albo z wiążących powoda, jako podatnika, rozstrzygnięć organów podatkowych.

Podobna sytuacja zachodzi w odniesieniu do korzyści majątkowej w postaci obniżonej wysokości podatku dochodowego od osób prawnych uzyskanej w związku z uwzględnieniem w rozliczeniu tego podatku kwoty nienależnego świadczenia. Zgodnie bowiem z art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych – jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 74, poz. 397 ze zm.), zwrot nienależnego świadczenia powoduje konieczność jego ujęcia w uzyskanych przychodach, co niweluje osiągniętą wcześniej korzyść majątkową na skutek obniżenia podatku dochodowego na skutek uwzględnienia w rozliczeniu podatkowym poniesionych kosztów w związku ze spełnieniem tego świadczenia. Ponadto tego rodzaju korzyść majątkowa nie ma żadnego wpływu na zakres roszczenia opartego na podstawie art. 410 k.c. (por. podobne stanowisko odnośnie do zakresu roszczenia kondykcijnego leasingobiorcy w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2008 r., I CSK 224/08, Lex nr 484665) i nie może być także uwzględniona na podstawie art. 405 k.c. Rozliczenie tak uzyskanej korzyści podatkowej, w razie zwrotu nienależnego świadczenia, powinno nastąpić w ramach stosunku podatkowego łączącego podatnika podatku dochodowego z organem podatkowym i na podstawie przepisów prawa podatkowego, gdyż uzyskana korzyść majątkowa – w postaci obniżenia kwoty podatku dochodowego - odbywa się kosztem uszczuplenia należności podatkowych Skarbu Państwa, a nie kosztem podmiotu, który otrzymał nienależne świadczenie.

Uwzględniając powyższe, skarga kasacyjna podstawie podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3, art. 99 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz przepisów § 12 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 6 pkt 7 i § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).